

† IERONIM SINAITUL
Episcop-vicar patriarhal

FRUMUSEȚEA ȘI SUBLIMUL IUBIRII CREȘTINE REFLECTATE ÎN VIAȚA DE FAMILIE ȘI ÎN VIAȚA SOCIETĂȚII

– florilegiu patristic și bibliografie tematică
cu privire la pastorația părinților și copiilor
și însemnătatea filantropiei creștine –

BASILICA
BUCUREȘTI
2021

Listă abrevieri

- arhim. – arhimandrit
- coord. – coordonator(i)
- cuv. – cuvios
- diac. – diacon
- ed. – editura
- IBMO – Institutul Biblic și de Misiune Ortodoxă
- IBMBOR – Institutul Biblic și de Misiune
al Bisericii Ortodoxe Române
- ierom. – ieromonah
- mitrop. – mitropolit
- nr. – numărul
- p. – pagina
- pp. – paginile
- pr. – preot
- PSB – colecția *Părinți și Scriitori Bisericești*
- s. – seria
- s.n. – serie nouă
- sf. – sfântul/sfinții
- trad. – traducător/traducere
- vol. – volum

Preambul

Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a declarat anul 2020 drept „Anul omagial al pastorației părinților și copiilor”, respectiv „Anul comemorativ al filantropilor ortodocși români”, în Patriarhia Română. Împreună cu implicațiile pastorale, misionare, culturale, educaționale, administrative cele două teme omagial-comemorative sunt ilustrative pentru cultivarea și propovăduirea dragostei creștine.

S-a vorbit și se vorbește mult despre iubire și despre rolul ei în devenirea și activitatea persoanei umane. Referindu-ne exclusiv la doctrina și viața creștine, întrucât domeniile și împrejurările în care este dezvoltată tema iubirii sunt numeroase, remarcăm faptul că, preponderent, literatura patristică numește iubirea creștină atât cu termenul de *poruncă*, trimițând astfel la porunca Mântuitorului din Evanghelie (cf. *Matei 22, 36-40*), cât și cu termenul de

virtute, evidențiind în acest mod miezul trăirii virtuozitate a celui credincios.

Sfântul Macarie Egipteanul observă că, în înțeles creștin, *iubirea* și *porunca* nu trebuie separate sau privite în contexte diferite, pentru că „poruncile sunt ca niște borne și indicatoare, așezate pe drumul împărătesc, care duc pe călători la cetatea cea cerească. Prin urmare, poruncile nu trebuie observate ca niște norme etice, ci ca izvoare de viață dumnezeiască în sine. Care este rezumatul poruncilor? Să iubești! [...] Asistăm la o revelație: poruncile nu sunt ceva din afară, ci revelarea lui Dumnezeu Însuși. El se revelează prin poruncile Sale, dar nu poruncește ceva ce I-ar fi străin, rezultă că Se descoperă în porunci, din moment ce sunt după chipul Său, păzirea poruncilor date de El nu poate decât să restaureze sau să contribuie la restaurarea acestui chip și să ne ajute să devenim așa cum este El, să împlinim asemănarea cu El”¹. În același context, Sfântul Marcu Ascetul vorbește despre „poruncile libertății, pe care împlinindu-le ne arătam dragostea față de Cel ce ne-a eliberat”²

¹ SF. MACARIE EGIPTEANUL, *Omilii duhovnicești*, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XXXIV, trad. Pr. C. Cornițescu, Ed. IBMBOR, București, 1992, p. 231.

² SF. MARCU ASCETUL, *Despre Botez*, în *Filocalia*, I, trad. Pr. D. Stăniloae, Sibiu, ²1947, p. 278.

și, totodată, afirmă că „Domnul este ascuns în poruncile Sale. Și cei ce-L caută pe El, Îl găsesc pe măsura împlinirii lor”³. La rândul său, Sfântul Simeon Noul Teolog îndeamnă ca „o singură cale să ne fie comună: poruncile lui Hristos, care ne duc la cer și la Dumnezeu”⁴, pentru că „poruncile sunt ușile cunoștinței, căci din porunci se nasc virtuțile, iar din acestea descoperirea tainelor celor ascunse și acoperite în literă. Fiindcă prin plinirea poruncilor se face lucrarea virtuților, iar prin făptuirea virtuților se face plinirea poruncilor, și așa prin acestea ni se deschide ușa cunoștinței (cf. *Luca* 11, 52) sau, mai degrabă, nu prin acestea, ci prin Cel ce a zis: „Cel ce Mă iubește pe Mine, va păzi poruncile Mele, și Tatăl Meu Îl va iubi pe El și Eu Mă voi arăta Lui» (*Ioan* 14, 21-23)”⁵.

Sfântul Maxim Mărturisitorul vorbește despre *porunca iubirii* și afirmă că, „deși sunt multe (poruncile), ele sunt cuprinse într-un singur cuvânt: «„Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău: și pe aproapele tău ca pe tine însuți”» (*Marcu* 12, 30). Cel ce se străduiește să țină acest cuvânt împlinește

³ SF. MARCU ASCETUL, *Despre legea duhovnicească*, în *Filocalia*, I, p. 247.

⁴ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, ediția a II-a, trad. diac. I.I. Ică jr, Ed. Deisis, Sibiu, 2003, p. 22.

⁵ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, p. 258.

toate poruncile”⁶. Iar în alt loc, același mare Părinte al Bisericii, spune că porunca iubirii rezumă poruncile: „Vezi că iubirea întreolaltă întemeiază iubirea de Dumnezeu, care este plinirea a toată porunca lui Dumnezeu? De aceea poruncește să nu se îngrijească de avuții, ci să se lepede de toate ale lui, tot cel ce dorește să-i fie ucenic”⁷.

Așa cum aminteam, în numeroase scrieri patristice, iubirea nu este particularizată doar ca poruncă, ci și ca virtute. În înțeles creștin, virtutea nu este doar o calitate, o însușire, ci mai degrabă ea trebuie să fie înțeleasă ca putere, pentru că descoperă atât hotărârea omului de a înainta spre Dumnezeu, cât mai ales prezența harului divin, prin care Mântuitorul Iisus Hristos participă la efortul de mântuire al omului și îl ajută efectiv pe cel credincios să ajungă la El. De aceea, Evagrie Ponticul numește virtutea „hrana sufletului, întocmai cum pâinea este hrană trupului”⁸, iar Sfinții Marcu Ascetul și Maxim Mărturisitorul văd în Dumnezeu, Care împărtășește harul Său oamenilor, „începătorul oricărei virtuți”⁹ sau „cauza tuturor

⁶ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cuvânt ascetic*, în *Filocalia*, II, trad. Pr. D. Stăniloae, Ed. IBMO, București, 2017, p. 31.

⁷ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Cuvânt ascetic*, p. 35.

⁸ EVAGRIE PONTICUL, *Cuvânt despre rugăciune*, în *Filocalia*, I, p. 87.

⁹ SF. MARCU ASCETUL, *Despre legea duhovnicească*, p. 234.

virtuților”¹⁰. În acest context, Sfântul Nil Ascetul ne îndeamnă „să râvnim virtuțile sfinților și, desfăcându-ne de poruncile slujirii trupului, să urmărim slobozirea”¹¹. Iar Sfântul Marcu Ascetul observă în mod pertinent că virtutea trimite și la unitate, pentru că „niciuna dintre virtuți nu deschide singură, prin sine, ușa firii noastre, dacă nu sunt împletite toate întreolaltă”¹².

Virtutea creștină a iubirii trebuie înțeleasă în acest context al vieții duhovnicești privity ca întreg, ca o complexă formare și informare a omului aflat în căutarea mântuirii. „Iubirea este cea din urmă dintre virtuți, după rând, dar este cea dintâi dintre toate, după cinste, vădindu-le pe cele care s-au născut înaintea ei, ca fiind cele de pe urmă”¹³. Sfântul Maxim Mărturisitorul, pentru a sugera unitatea virtuților, le aseamănă pe acestea firelor de pânză, prin care, „țesute întreolaltă, ne fac Duhul o cămașă frumoasă și cinstită a nesticăciunii”¹⁴.

¹⁰ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste (suta a patra)*, în *Filocalia*, II, p. 159.

¹¹ SF. NIL ASCETUL, *Cuvânt ascetic*, în colecția: *Filocalia*, I, p. 208.

¹² SF. MARCU ASCETUL, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, în *Filocalia*, I, p. 252.

¹³ SF. MARCU ASCETUL, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, 252.

¹⁴ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, în *Filocalia*, III, trad. Pr. D. Stăniloae, IBMO, București, 2017, p. 73.

Dincolo de abordările diverse privind iubirea creștină, ideea principală pe care Sfinții Părinți o dezvoltă în scrierile lor este aceea că iubirea nu trebuie să rămână la stadiul de îndemn sau de învățătură, *theoria*, ci ea trebuie transpusă în fapte concrete, *praxis*. „Împlinirea poruncilor înseamnă virtutea cu fapta”¹⁵, amintește Sfântul Maxim Mărturisitorul. Însăși existența unei porunci trimite la o serie de acțiuni care sunt rezultatul respectării, aplicării, înfăptuirii poruncii respective. Prin urmare, dacă ne referim la porunca dragostei, atunci aceasta naște sau ar trebui să nască acțiuni concrete. În unanimitate, Sfinții Părinți îndeamnă la această transpunere a iubirii creștine din *theoria* în *praxis*, adică din sfera intelectuală, dialectică, în domeniul propriu-zis al vieții, în fapte bune. Sfântul Ioan Gură de Aur se întreabă retoric: „Ce înseamnă a fi virtuos?” și tot el răspunde: „Înseamnă a disprețui toate cele omenești, a te gândi în fiecare clipă la cele viitoare, a nu rămâne uimit de nimic din cele de aici, ci dimpotrivă a ști că toate cele omenești sunt umbră și vis, dacă nu chiar mai puțin decât atât”¹⁶. Pentru Sfântul Maxim Mărturisitorul este evident că „cel ce iubește pe

¹⁵ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Răspunsuri către Talasie*, p. 65.

¹⁶ SF. IOAN GURĂ DE AUR, *Omili la Facere (1)*, în coll: PSB, XXI, trad. Pr. D. Fecioru, Ed. IBMBOR, București, 1987, p. 106.

Hristos, desigur că-L și imită, după putere. Astfel Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoștință și cu hulă se purta cu îndelungă răbdare; în sfârșit, bătut și omorât de ei, răbda neînvinuind pe nimeni”¹⁷. Sfântul Simeon Noul Teolog observă că „Domnul și Dumnezeuul nostru fericește nu pe cel ce vorbește numai, ci pe cel care, înainte de a vorbi, și face ceea ce vorbește, fiindcă: «Fericit cel ce face și învață; acesta se va chema mare în împărăția cerurilor» (Matei 5, 19)”¹⁸. Nu este de ajuns să împlinești poruncile, ci trebuie să conștientizezi și rolul acestora, scopul pe care ele îl urmăresc, „fiindcă oricui lucrează în cunoștință de cauză lucrarea duhovnicească a poruncilor lui Dumnezeu, pe măsura acesteia îi vine fără nicio îndoială din lucrarea sa cu osteneală și dobândirea celor zise”¹⁹. Mai mult decât atât, poruncile nu trebuie îndeplinite ocazional, ci ele se cer a fi împlinite continuu, pentru că: „sufletul străpuns și transformat puțin câte puțin se face izvor ce țâșnește râuri de lacrimi și zdrobire [...]

¹⁷ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete despre dragoste (suta a patra)*, p. 148.

¹⁸ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, p. 22.

¹⁹ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, p. 63. Ideea este întâlnită și la Sfântul Marcu Ascetul: „Când mintea uită de scopul cinstirii de Dumnezeu, fapta văzută a virtuții își pierde valoarea”. SF. MARCU ASCETUL, *Despre cei ce-și închipuie că se îndreptează din fapte*, p. 253.

Fiindcă nu numai acest lucru ne face numaidecât vrednici și curați, ci faptul de a plânge în fiecare zi și neîncetat până la moarte, precum ne-a poruncit să facem Stăpânul Însuși, zicând: «Pocăiți-vă, cereți, căutați și bateți» (*Matei* 3, 17; 7, 7). Până când? «Până când veți primi, veți afla și vi se va deschide» (*Matei* 7, 7-8). Ce anume? Împărăția cerurilor, evident”²⁰.

Anul omagial al pastorației părinților și copiilor

Un cunoscut teolog contemporan amintește cu privire la familie următoarele: „cadrul în care teologia așază nașterea și dezvoltarea omului este iubirea. Omul este rodul iubirii lui Dumnezeu și a omului. Pe planul uman, creșterea copiilor vine ca rod al unirii iubitoare dintre bărbat și femeie”²¹. Și tot el concluzionează că „iubirea nu se mărginește la a fi originea vieții, ci este și axul ei central. Este axul familiei, care are o importanță capitală pentru om”²².

²⁰ SF. SIMEON NOUL TEOLOG, *Cateheze*, pp. 71-72.

²¹ Georgios MANTZARIDIS, *Morala creștină*, trad. diac. C. Coman, Ed. Bizantină, București, 2006, p. 457.

²² Georgios MANTZARIDIS, *Morala creștină*, p. 457.

I.

Pastorația părinților și copiilor. Repere patristice

Sf. Ambrozie al Milanului

1. „Femeia să fie tovarășă, nu roabă a bărbatului; să fie condusă, nu constrânsă. Este nevrednică de căsătorie cea vrednică de sfadă. Iar bărbatul să-și conducă soția ca un cârmaci, s-o cinstească fiindu-i ea tovarășă de viață, să fie amândoi părtași la moștenirea harului. Mamelor, alăptați-vă copiii, iubiți-i. Rugați-vă pentru ei să fie ani mulți pe pământ, nu în pământ, ci pe pământ cu toate că nimic n-are viață lungă pe acest pământ. Chiar ceea ce este îndelungat este de fapt scurt și repede trecător. Îndemnați-i să ia mai de grabă crucea Domnului decât să iubească această viață. Maria, Maica Domnului, stătea în fata crucii Fiului Său.

M-a învățat aceasta nu altcineva decât Ioan evanghelistul (cf. *Ioan* 19, 25). Alții au scris că pământul s-a cutremurat în timpul patimilor Domnului, că cerul a fost acoperit de întuneric (cf. *Matei* 27, 45-51), că soarele s-a ascuns și că tâlharul, după ce s-a mărturisit cu evlavie, a fost primit în rai (cf. *Luca* 23, 42-45). Ioan a arătat ceea ce alții n-au arătat, cum Iisus așezat pe cruce și-a strigat mama socotind de mai mare preț că, biruitor al chinurilor, arăta mamei îndatoririle evlaviei, decât că dăruia împărăția cerească. Căci dacă este religios faptul că dă iertare tâlharului, cu mult mai plin de evlavie este faptul că mama este cinstită cu atâta dragoste de către Fiul său. «Iată», zice El, «fiul tău [...]. Iată mama ta» (*Ioan* 19, 27). Pe cruce Hristos făcea testament și împărțea datoriile evlaviei între mama Sa și ucenicul Său. Lăsa Domnul nu un testament public, ci chiar particular, și acest testament al Său era semnat de Ioan, martor vrednic de un atât de mare ajutor al testamentului, prin care nu erau lăsați bani, ci viața veșnică, iscălit nu cu cerneală, ci cu Duhul Dumnezeului Celui Viu, Care zice: «Limba mea este trestie de scriitor ce scrie iscusit» (*Psalmi* 44, 2). Dar nici Maria nu era mai mică decât i se cădea, ca mamă a lui Hristos. Pe când Apostolii fugeau, ea stătea în fața crucii lui Hristos și privea cu ochi pioși rănile Fiului său, fiindcă nu privea moartea unui Fiu, ci mântuirea

lumii. Sau poate fiindcă prin moartea Fiului său știa că va fi mântuirea lumii și credea că și prin moartea ei se va adăuga ceva darului public. Dar Iisus n-avea nevoie de ajutor pentru mântuirea tuturor, fiindcă i-a salvat pe toți fără ajutor. De aceea și zice: «Ajuns-am ca un om neajutorat, între cei morți slobod» (*Psalmi* 87, 4). A primit dragostea mamei, dar n-a căutat ajutorul altuia. Imitați-o, sfinte mame, pe cea care a dat un atât de mare exemplu de virtute prin singurul și preaiubitul ei Fiu. Nici voi n-aveți copii mai dragi, nici Fecioara nu căuta acea mângâiere de a putea să nască alt fiu”. [*Scrisoarea a LXIII-a*, în coll. *PSB*, 8, pp. 269-270]

2. „Faptul că, la rugămintea mea, ți-ai iertat fiul pentru că s-a căsătorit fără să-ți ceară învoirea, îl pun mai mult pe seama evlaviei decât a prieteniei noastre. Dar este de mai mare preț că a avut cuvânt dragostea ta, decât intervenția mea. Desigur, preotul atunci izbutește să facă mai mult, când este mai puternică virtutea, căci intervenția preotului este învățătura dragostei. A izbutit, așadar, firea, a avut izbândă fiul cu atât mai deplin, fiindcă de obicei izbânda unei cereri este vremelnică, dar deprinderea virtuții este îndelungată și înduplecarea sufletelor este veșnică. Ai făcut bine că te-ai arătat ca adevărat tată, mai ales că supărarea ți-a fost îndreptățită. Este mai bine să se recunoască

vina, pentru ca să fie mai mult lăudată îngăduința părintească. Dar a fost și o ocară față de tine ca părinte, fiindcă ar fi trebuit să alegi, după judecata ta, pe cea care ți-a devenit fiică și căreia i-ai devenit tată. Dacă avem copii fie prin naștere, fie prin alegere, la naștere vorbește întâmplarea, iar la alegere judecata. Și avem mai multă răspundere în adopție decât în nașterea fiilor. Căci dacă fiii din naștere nu sunt buni, este vina firii, dar dacă sunt răi cei prin adopție, aceasta se socotește o greșală a noastră. Ai avut, așadar, de ce să te superi pe fiu, dar ai avut și ce să-i ierți că și-a ales singur soția. Ai dobândit o fiică fără primejdia alegerii. Dacă a luat o soție bună, ți-a câștigat dragostea, iar dacă a greșit, să facă în viitor lucruri mai bune, să le respingă pe cele rele. Printr-o chibzuință mai matură este dată o fată fiului de către părinte. Dar printr-o mai mare chezașie de supunere este dusă de fiu la tată și intră în casa socrului dacă este aleasă de bărbat. Fiindcă și fiul se teme că judecata sa nu place părintelui și nora că nu place socrilor serviciul ei de gospodină. Alegerea părintelui înlătură teama fiului, ca și umilința norei. Fiul nu va avea ce spune împotriva soției, fiindcă nu este vina lui, dacă s-a petrecut ceva rău, cum se mai întâmplă, ci mai mult se va strădui să se poată dovedi și la unul și la altul ceea ce este al său și în judecata lui față de soție și în supunerea ei față de el. Ai

făcut, așadar, ceea ce fac bunii părinți: ai fost rugat și ai iertat repede, înainte de a te ruga nu era de iertat, ci de arătat fapta. Iar a amâna prea mult timp iertarea era și pentru tine neplăcut și pentru el nefolositor. Inima de părinte nu poate îndura mult necazul. Cerându-i de către oracolul lui Dumnezeu cea mai înaltă dovadă de supunere, Avraam era gata să-și jertfească fiul ca ardere de tot. Ca și cum n-ar fi fost părinte, pregătea cuțitul ca să nu întârzie prea mult jertfa. Totuși, când i s-a poruncit să-și ierte fiul, a lăsat cu plăcere cuțitul. Iar cel ce, mânat de credință, se grăbea să-și jertfească singurul său fiu, cu o dragoste și mai mare a primit să jertfească în locul copilului o oaie (cf. *Facerea* 22, 2). Și Iosif (cf. *Facerea* 44, 15), ca să-și ocrotească fratele cel mic, se prefăcea că este supărat pe frații săi, folosind astfel înșelăciunea. Dar, cu toată supărarea, când Iuda, unul dintre frați, s-a așternut la picioarele lui, iar ceilalți plângeau, învins de simțăminte frățești și împărtășindu-le, n-a mai putut să păstreze multă vreme asprimea prefăcută. Îndepărtând pe ceilalți martori, a dezvăluit fraților că sunt din același tată și că el este Iosif, cel vândut de ei. I-a asigurat că nu va ține seama de răutatea lor, că-i iartă pentru vitregia cu care s-au purtat vânzându-l și că în loc să-i judece el le va mărturisi fapte mai mari, pentru că așa a voit Dumnezeu să se petreacă lucrurile: ca el să

treacă în Egipt ca să-și hrănească neamul din roadele unui neam străin, și ca în timp de secetă să fie de ajutor hrănindu-și tatăl și fiii. Ce să spun despre prorocul David, care pe un fiu rău, pătat de sângele fratelui său, la rugămintea unei femei, înmuindu-i-se cugetul, l-a primit în casă? (cf. *2 Regi* 14, 12). Însuși acel tată din Evanghelie, pe fiul mai mic, care-și cheltuisese toată averea primită de la tată-său trăind în desfrâu, când acesta totuși s-a întors, înduplecat de umilința cuvintelor lui, fiindcă mărturisise că a greșit în fața tatălui său, l-a întâmpinat cu dragoste, căzând asupra grumazului lui, și a poruncit să i se dea cea mai bună haină, inel și încălțăminte. Astfel, cinstindu-l cu sărutarea părintească, făcându-i daruri, l-a primit la un minunat ospăț (cf. *Luca* 15, 12-24). Ai dovedit că urmezi pilda acestora prin dragostea de tată, prin care ne apropiem foarte mult de Dumnezeu. Și de aceea, fără întârziere, am îndemnat-o pe fiica noastră să-și ia asupra-și osteneala drumului chiar pe timp de iarnă. Căci avea să-și petreacă iarna mai plăcut nu într-o casă de oaspeți, ci în dragostea părintească, de vreme ce supărării i-a luat locul dragostea. Fiindcă, pentru a te asemăna pe deplin cu cei sfinți, i-ai învinuit pe cei ce, prin minciuni ticluite, au socotit că trebuie să-ți ațâțe sufletul împotriva copiilor”. [*Scrisoarea a LXXXIII-a*, în coll. *PSB*, 53, pp. 317-319]

CUPRINS

LISTĂ ABREVIERI	5
------------------------------	---

PREAMBUL	7
-----------------------	---

I.	39
-----------------	----

Pastorația părinților și copiilor.

Repere patristice

Sf. Ambrozie al Milanului	/ 39
Atenagora Atenianul	/ 45
Clement Alexandrinul	/ 46
Clement Romanul	/ 60
Sf. Diadoh al Foticeii	/ 60
Sf. Grigorie de Nyssa	/ 61
Sf. Grigorie Teologul	/ 62
Sf. Ioan Gură de Aur	/ 63
Sf. Ioan Scărarul	/ 122
Sf. Isaac Sirul	/ 123
Sf. Isaia Pustnicul	/ 124
Sf. Isihie Sinaitul	/ 126

CUPRINS

Sf. Macarie Egipteanul	/ 126
Sf. Maxim Mărturisitorul	/ 128
Metodiu de Olimp	/ 128
Sf. Paisie Aghioritul	/ 134
Sf. Petru Damaschinul	/ 136
Sf. Simeon Metafrastul	/ 136
Teofil al Antiohiei	/ 137
Tertulian	/ 138
Sfinții Varsanufie și Ioan	/ 139
Sf. Vasile cel Mare	/ 140

II. 151

Filantropia creștină.

Repere patristice

Sf. Ambrozie al Milanului	/ 151
Sf. Antonie cel Mare	/ 152
Sf. Atanasie cel Mare	/ 152
Asterie al Amasiei	/ 153
Atenagora Atenianul	/ 154
Fericitul Augustin	/ 155
Sfinții Calist și Ignatie Xanthopol	/ 156
Sf. Ciprian al Cartaginei	/ 157
Clement Alexandrinul	/ 161
Sf. Diadoh al Foticeii	/ 168
Evagrie Ponticul	/ 169

CUPRINS

Sf. Grigorie de Nyssa	/ 170
Sf. Grigorie Taumaturgul	/ 180
Sf. Grigorie Teologul	/ 182
Fericitul Ieronim	/ 192
Ilie Ecdicul	/ 193
Ioan Carpatiul	/ 194
Sf. Ioan Casian Romanul	/ 194
Sf. Ioan Damaschin	/ 195
Sf. Ioan Gură de Aur	/ 196
Sf. Ioan Scărarul	/ 243
Sf. Isaac Sirul	/ 243
Sf. Isaia Pustnicul	/ 253
Sf. Iustin Martirul și Filosoful	/ 255
Sf. Macarie Egipteanul	/ 257
Sf. Marcu Ascetul	/ 258
Sf. Maxim Mărturisitorul	/ 258
Metodiu de Olimp	/ 277
Sf. Nichita Stithatul	/ 277
Sf. Petru Damaschinul	/ 281
Sf. Simeon Metafrastul	/ 284
Sf. Simeon Noul Teolog	/ 285
Sf. Talasie Libianul și Africanul	/ 291
Sf. Teodor al Edessei	/ 292
Tertulian	/ 293
Sfinții Varsanufie și Ioan	/ 294
Sf. Vasile cel Mare	/ 298

CUPRINS

Alte scrieri	315
Bibliografie tematică	319
I. Literatură patristică de referință	319
II. <i>Pastorația părinților și copiilor</i>	327
III. <i>Filantropia creștină</i>	350